OZARBAYJON ADABIYOTIDA ZAMONAVIY NASR

(2026-yillardagi adabiy jarayon)

ALIBEKOVA MOHIRA RUSTAMBEK QIZI

OSIYO XALQARO UNIVERSITETI 1-BOSQICH MAGISTRANTI

Annotatsiya: ***Mazkur maqolada 2026-yillar Ozarbayjon zamonaviy nasrining*** taraqqiyot bosqichlari, badiiy-estetik xususiyatlari hamda adabiy jarayondagi yangi tendensiyalar tahlil qilinadi. Zamonaviy Ozarbayjon nasrida tarixiy xotira, milliy o‘zlik, urush va tinchlik, inson ruhiyati, globallashuv, urbanizatsiya hamda axborot texnologiyalarining badiiy tafakkurga ta'siri kabi masalalar yetakchi mavzular sifatida namoyon bo‘layotgani yoritiladi. Shuningdek, yangi avlod yozuvchilarining badiiy izlanishlari, an'anaviy realizm va postmodernistik uslublarning uyg‘unlashuvi, badiiy tafakkur evolyutsiyasi ham ilmiy jihatdan tahlil etiladi. Maqolada 2026-yillar adabiy jarayonining Ozarbayjon nasri rivojidagi o‘rni va 2026-yillar adabiy jarayonining Ozarbayjon nasri rivojidagi o‘rni va adabiy jarayonining Ozarbayjon nasri rivojidagi o‘rni va istiqbollari ilmiy asosda baholanadi.

Kalit so‘zlar: zamonaviy nasr, Ozarbayjon adabiyoti, 2020-yillar, badiiy tafakkur, postmodernizm, realizm, tarixiy xotira, milliy o‘zlik, urush mavzusi, adabiy jarayon.

Har bir xalqning ma'naviy taraqqiyoti uning adabiyoti orqali yaqqol namoyon bo‘ladi. Ozarbayjon adabiyoti turkiy xalqlar adabiy merosining muhim tarkibiy qismlaridan biri bo‘lib, uzoq tarixiy taraqqiyot yo‘lini bosib o‘tgan. Mustaqillik yillaridan boshlab mamlakatda yuz bergan siyosiy, iqtisodiy va madaniy o‘zgarishlar badiiy ijodning mazmun va shakliga sezilarli ta'sir ko‘rsatdi. Ayniqsa, 2026-yillarga kelib Ozarbayjon nasri yangi bosqichga ko‘tarildi va zamonaviy kelib Ozarbayjon nasri yangi bosqichga ko‘tarildi va zamonaviy adabiy tafakkurning muhim yo‘nalishlarini o‘zida mujassamlashtirdi. ***2026-yillar Ozarbayjon adabiyotida tub burilish davri sifatida e'tirof etiladi. Bu*** davrda jamiyat hayotidagi keskin o‘zgarishlar, global pandemiya, raqamli texnologiyalar taraqqiyoti hamda harbiy-siyosiy voqealar adabiy jarayon mazmuniga sezilarli ta'sir ko‘rsatdi. Ayniqsa, urushdan keyingi ijtimoiy muhit, inson

ruhiyati, tarixiy adolat, milliy birlik va Vatanga muhabbat mavzulari zamonaviy nasrning asosiy g‘oyaviy yo‘nalishlaridan biriga aylandi. Bugungi Ozarbayjon yozuvchilari an'anaviy realizm bilan bir qatorda postmodernistik tasvir usullaridan ham samarali foydalanmoqda. Asarlarda voqelikni ko‘p qatlamli tasvirlash, ramziylik, ichki monolog, retrospektiv kompozitsiya, falsafiy mushohada hamda psixologik tahlil usullari keng qo‘llanmoqda. Bu esa zamonaviy Ozarbayjon nasrining badiiy-estetik imkoniyatlarini yanada kengaytirib, uni jahon adabiy jarayonining muhim tarkibiy qismiga aylantirmoqda.

So‘nggi yillarda Ozarbayjon adabiyotida tarixiy haqiqatni qayta talqin qilish, milliy qadriyatlarni zamonaviy nuqtai nazardan yoritish hamda inson va jamiyat munosabatlarini yangi badiiy vositalar orqali ifodalashga alohida e'tibor qaratilmoqda. Natijada zamonaviy nasrda milliylik va umuminsoniylik uyg‘unligi, tarix va bugunning badiiy sintezi yaqqol namoyon bo‘lmoqda. Mazkur maqolaning maqsadi 2020-yillar Ozarbayjon zamonaviy nasrining rivojlanish tendensiyalari, badiiy xususiyatlari, yetakchi mavzulari hamda adabiy jarayondagi yangilanishlarni ilmiy jihatdan tahlil qilishdan iborat.

2020-yillar Ozarbayjon zamonaviy nasrining rivojlanish tendensiyalari

XXI asrning uchinchi o‘n yilligi Ozarbayjon adabiyoti uchun yangilanishlar davri bo‘ldi. Jamiyat hayotida yuz bergan siyosiy, iqtisodiy va madaniy o‘zgarishlar badiiy tafakkur rivojiga ham sezilarli ta'sir ko‘rsatdi. Ayniqsa, 2020-yildan keyingi davrda yaratilgan nasriy asarlarda zamonaviy insonning ruhiy olami, milliy o‘zlikni anglash, tarixiy xotira, Vatanga sadoqat, oilaviy qadriyatlar hamda globallashuv sharoitidagi ijtimoiy muammolar keng yoritila boshladi.

2020-yillar Ozarbayjon nasrining muhim xususiyatlaridan biri — badiiy tafakkurning hayotiy voqealarga tezkor munosabat bildirishidir. Yozuvchilar jamiyatda yuz berayotgan o‘zgarishlarni kuzatibgina qolmay, ularning inson taqdiriga ta'sirini ham chuqur psixologik tahlil qilishga intildilar. Shu sababli

zamonaviy roman va qissalarda qahramonlarning ichki kechinmalari, ruhiy iztiroblari, hayot mazmunini izlash jarayonlari markaziy o‘rinni egallaydi. Tarixiy xotira va urush mavzusi

2020-yillar Ozarbayjon nasrida tarixiy xotira va Vatan mavzusi alohida ahamiyat kasb etdi. Ayniqsa, Ikkinchi Qorabog‘ urushidan keyingi adabiy jarayon yozuvchilar ijodida yangi bosqichni boshlab berdi. Urush voqealari faqat jang maydoni tasviri bilangina cheklanmay, balki oddiy insonlarning taqdiri, oilalar boshidan kechirgan sinovlar, yo‘qotishlar va g‘alabaning ma'naviy mazmuni orqali ham ifodalanmoqda. Mazkur davr asarlarida askar obrazi jasorat timsoli sifatida talqin qilinadi. Shu bilan birga, urushning inson ruhiyatiga ko‘rsatgan ta'siri, tinch hayotga qaytish jarayoni, ruhiy jarohatlar va kelajak avlod oldidagi mas'uliyat masalalari ham chuqur ochib beriladi. Bunday yondashuv zamonaviy nasrning ijtimoiy-falsafiy mohiyatini yanada boyitmoqda.

Psixologik realizm va inson ruhiyati

So‘nggi yillar Ozarbayjon nasrida psixologik realizm yetakchi yo‘nalishlardan biri sifatida rivojlanmoqda. Mualliflar tashqi voqealarni tasvirlashdan ko‘ra, inson qalbida kechayotgan ichki kurashlarni yoritishga ko‘proq e'tibor qaratmoqda. Asarlarda yolg‘izlik, qo‘rquv, umidsizlik, muhabbat, vijdon azobi, hayot mazmunini izlash kabi mavzular badiiy tahlil markaziga aylangan. Ruhiy tahlilning kuchayishi qahramon xarakterini tabiiy va ishonarli ochishga xizmat qilmoqda. Shu jihatdan zamonaviy Ozarbayjon nasri jahon psixologik nasrining ilg‘or an'analari bilan uyg‘unlashmoqda.

Badiiy uslubdagi yangilanishlar

2020-yillar nasrida an'anaviy realizm bilan bir qatorda postmodernizm elementlari ham keng qo‘llanmoqda. Mualliflar voqealarni ketma-ket bayon qilishdan voz kechib, vaqt va makon almashinuvi, ramziy obrazlar, ichki monolog, xotiralar oqimi hamda ochiq yakun kabi badiiy usullardan foydalanmoqda.

Bunday uslub kitobxonni voqealarni mustaqil tahlil qilishga undaydi. Asarlar falsafiy mushohadalar bilan boyitilib, hayot va inson haqidagi umumlashmalar keng o‘rin olmoqda. Natijada zamonaviy Ozarbayjon nasri nafaqat milliy, balki umuminsoniy muammolarni ham yoritishga intilayotgan adabiyot sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Zamonaviy Ozarbayjon nasrining yetakchi namoyandalari va ularning badiiy izlanishlari

2020-yillar Ozarbayjon adabiy jarayonida avvalgi avlod yozuvchilari bilan bir qatorda yangi ijodkorlar ham faol qatnashmoqda. Bu davr nasrining o‘ziga xos jihati shundaki, unda an'anaviy badiiy maktab tajribasi zamonaviy estetik qarashlar bilan uyg‘unlashgan. Natijada milliy ruhni saqlagan holda jahon adabiyotidagi yangi uslub va badiiy tamoyillar o‘zlashtirilmoqda.

Ozarbayjon adabiyotining taniqli vakillaridan biri **Anar** ijodida inson ma'naviyati, axloqiy tanlov, milliy qadriyatlar va jamiyat taraqqiyoti masalalari muhim o‘rin egallaydi. Uning asarlarida qahramonlarning ruhiy olami, hayot haqidagi falsafiy mushohadalari hamda inson va jamiyat o‘rtasidagi murakkab munosabatlar chuqur badiiy tahlil qilinadi. Garchi yozuvchining asosiy asarlari avvalgi davrlarda yaratilgan bo‘lsa-da, ularning g‘oyaviy-estetik ahamiyati bugungi adabiy jarayonda ham o‘z dolzarbligini saqlab qolmoqda.

Detektiv janrning mashhur namoyandasi **Çingiz Abdullayev** zamonaviy Ozarbayjon nasrining xalqaro miqyosda tanilgan ijodkorlaridan biridir. Uning asarlarida jinoyatchilik, xalqaro siyosat, terrorizm, korrupsiya, adolat va insoniy mas'uliyat kabi mavzular badiiy asosda yoritiladi. Yozuvchi voqealarni keskin syujet asosida rivojlantirar ekan, qahramonlarning ruhiy kechinmalariga ham alohida e'tibor beradi. Shu bois uning asarlari nafaqat detektiv janr namunasi, balki ijtimoiy-falsafiy mazmuni bilan ham e'tiborni tortadi.

Zamonaviy Ozarbayjon adabiyotining yana bir yirik vakili **Elçin** ijodida inson ruhiyati, tarix va zamonaviylik uyg‘unligi, milliy o‘zlik masalalari yetakchi o‘rinda turadi. Uning badiiy uslubida ramziylik, falsafiy mushohada va psixologik tahlil

ustuvorlik kasb etadi. Elçinning asarlari bugungi adabiy jarayonda ham yosh yozuvchilar uchun muhim badiiy maktab vazifasini bajarmoqda.

Yangi avlod yozuvchilari ijodida zamonaviylik

2020-yillar adabiy jarayonida yangi avlod yozuvchilari jamiyatning dolzarb muammolarini yoritishga alohida e'tibor qaratmoqda. Ularning asarlarida pandemiya davridagi inson hayoti, migratsiya, ekologik muammolar, axborot texnologiyalarining shaxs tafakkuriga ta'siri, ijtimoiy tarmoqlarning inson ruhiyatidagi o‘rni kabi yangi mavzular keng yoritilmoqda.

Yosh ijodkorlar badiiy shakl borasida ham izlanishlar olib borib, qisqa roman, esse-roman, hujjatli nasr, avtobiografik hikoya va eksperimental kompozitsiya kabi shakllardan samarali foydalanmoqdalar. Bu esa zamonaviy Ozarbayjon nasrining janr imkoniyatlarini kengaytirib, uning badiiy-estetik salohiyatini oshirmoqda.

Zamonaviy nasrning badiiy-estetik ahamiyati

2020-yillar Ozarbayjon nasri milliy adabiyot taraqqiyotida yangi bosqichni boshlab berdi. Ushbu davr asarlarida inson va jamiyat munosabatlari, tarixiy haqiqat, milliy xotira, ma'naviy qadriyatlar hamda umuminsoniy g‘oyalar o‘zaro uyg‘unlikda tasvirlanmoqda. Badiiy tilning soddalashuvi, dialoglarning tabiiyligi, psixologik tasvirning kuchayishi hamda kompozitsion yangilanishlar zamonaviy nasrning muhim xususiyatlariga aylandi.

Shuningdek, Ozarbayjon yozuvchilari milliy adabiyot an'analarini saqlagan holda jahon adabiyoti tajribalaridan samarali foydalanmoqda. Bu esa zamonaviy Ozarbayjon nasrining xalqaro adabiy jarayondagi nufuzini oshirishga xizmat qilmoqda. Adabiyotning asosiy vazifasi inson qalbini tarbiyalash, jamiyatdagi muammolarni badiiy aks ettirish va ma'naviy qadriyatlarni mustahkamlash ekanligi ushbu davr nasrida yana bir bor o‘z tasdig‘ini topmoqda.

2020-yillar Ozarbayjon zamonaviy nasri milliy adabiyot taraqqiyotida yangi bosqichni boshlab bergan davr sifatida e'tirof etiladi. Ushbu davr nasriy asarlarida tarixiy xotira, milliy o‘zlik, vatanparvarlik, inson ruhiyati, ijtimoiy adolat, oilaviy qadriyatlar hamda globallashuv sharoitidagi ma'naviy muammolar yetakchi

mavzularga aylandi. Ayniqsa, Ikkinchi Qorabog‘ urushidan keyingi adabiy jarayon yozuvchilar ijodida yangi badiiy qarashlarning shakllanishiga turtki berdi. Zamonaviy Ozarbayjon nasri o‘zining janr rang-barangligi, psixologik tahlilning chuqurligi va badiiy uslubdagi yangilanishlari bilan ajralib turadi. An'anaviy realizm elementlari postmodernistik tasvir vositalari bilan uyg‘unlashib, asarlarning g‘oyaviy-badiiy salmog‘ini oshirmoqda. Mualliflar insonning ichki olamini tasvirlash, voqelikni falsafiy mushohada asosida talqin qilish va milliy qadriyatlarni zamonaviy nuqtayi nazardan baholashga alohida e'tibor qaratmoqda.

Shuningdek, zamonaviy Ozarbayjon yozuvchilari milliy adabiy an'analarni asrab-avaylagan holda jahon adabiyoti tajribalaridan ham unumli foydalanmoqda. Natijada Ozarbayjon nasri nafaqat turkiy xalqlar adabiyotida, balki jahon adabiy jarayonida ham munosib o‘rin egallab bormoqda. Kelgusida 2020-yillar Ozarbayjon nasrini qiyosiy adabiyotshunoslik, lingvopoetika, narratologiya hamda madaniyatlararo aloqalar nuqtayi nazaridan o‘rganish ilmiy izlanishlar uchun muhim yo‘nalishlardan biri bo‘lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

Anar. Seçilmiş əsərləri. – Bakı: Şərq-Qərb, 2019.
Çingiz Abdullayev. Əsərləri. – Bakı: Qanun Nəşriyyatı, 2021.
Elçin. Seçilmiş əsərləri. – Bakı: Yazıçı, 2020.
Məmməd Arif. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. – Bakı: Elm, 2018.
Nizami Cəfərov. Ədəbiyyat nəzəriyyəsi. – Bakı: Elm və Təhsil, 2020.
Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin elmi-adabiy nashrlari. – Bakı, 2020–2024.
Azərbaycan jurnali. 2020–2024-yil sonlari.
Ulduz adabiy-badiiy jurnali. 2020–2024-yillar.
Ədəbiyyat qəzeti. 2020–2024-yillardagi sonlar.
Omonov Q. Jahon adabiyoti tarixi. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2021.
Qo‘shjonov M. Adabiyot nazariyasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2020.
Karimov N. XX–XXI asr adabiyoti muammolari. – Toshkent: Fan, 2019.

Rasulov A. Qiyosiy adabiyotshunoslik asoslari. – Toshkent: Akademnashr, 2021.

Zamonaviy turkiy xalqlar adabiyoti bo‘yicha ilmiy maqolalar to‘plami. – Toshkent, 2022.

Ozarbayjon Respublikasi Fanlar Akademiyasi nashrlari. 2020–2024